

המקדש במדרש

פרשת כי תצא

”לא יבא עמוני ומואבי בקהל ה' גם דור עשירי לא יבא להם בקהל ה' עד עולם:
לא תדרש שלמם וטבתם כל ימיה לעולם:” (דברים כ"ג)

היחס של התורה לעמוני ולמואבי הינו חד משמעי. 'לא תדרוש שלומם וטבתם כל ימי חייהם'. 'לא יבוא...עד עולם!' על כן יש להבין כיצד נשא בועז את רות המואביה לאישה, ואיך מתוך נישואין אלו נולד דוד המלך – ראש המלכות בישראל.

נת רפה ז', י"א / ילקוט המכילי גה"ק ק"ח

” ויאמר בועז ביום קנותך השדה מיד נעמי ומאת רות המואביה אשת המת קנית .. מסייעא להיא דאמר רבי שמואל בר נחמן אילם היה מדברי תורה. אמר: 'הראשונים לא מתו אלא ע"י שנטלו אותן ואני הולך ליטלה חס לי ליטלה לית אנא מערבב זרעייתי איני מערב פסולת בבני'. ולא היה יודע שכבר נתחדשה הלכה עמוני ולא עמונית מואבי ולא מואב ”

” אבן מאסו הבונים היתה לראש פנה – הן בעוון חוללתי ..כיצד ישי ראש לסנהדרין היה ולא היה יוצא ונכנס אלא באוכלוסא בס' רבוא, והיו לו ס' בנים גדולים, ופירש מאשתו ג' שנים. לאחר ג' שנים היתה לו שפחה נאה ונתאוה לה, אמר לה בתי, תקני עצמך הלילה כדי שתכנסי אלי בגט שחרור, הלכה השפחה ואמרה לגברתה הצילי עצמך ונפשי ואדוני מגינהם, אמר לה מה טעם, שחה לה את הכל, אמרה לה, בתי מה אעשה שהיום ג' שנים לא נגע בי, אמרה לה אתן לך עצה, לכי תקני עצמך ואף אני כך, ולערב כשיאמר סגירי הדלת תכנסי את ואצא אני, וכך עשתה, לערב עמדה השפחה וכבת את הנר, באת לסגור את הדלת נכנסה גברתה ויצאה היא, עשתה עמו כל הלילה נתעברה מדוד, ומתוך אהבתו על אותה שפחה יצא דוד אדום מבין אחיו... לט' חדשים בקשו בניה להרגה ואת בנה דוד, כיון שראו שהוא אדום, אמר להם ישי הניחו לו ויהיה לנו משועבד ורועה צאן, והיה הדבר טמון עד כ"ח שנה... והיה הדבר טמון עד עשרים ושמונה שנים, כיוון שאמר הקב"ה לשמואל (שמואל א' ט"ז, א) 'לך ואשלחך אל בית ישי הלחמי, אמר לו הקב"ה: קום משחהו כי זה הוא (דוד). וישי בניו היו עומדים ברתת ואימה. אמרו: לא בא שמואל אלא לבזותנו ולהודיע לישראל שיש לנו בן פסול (ממזר) ואמו של דוד שמחה מבפנים ועצבה מבחוץ”

מה לשים לב בקריאת המדרש:

- א. לפנינו שני מדרשים. בראשון מובאת הסיבה ש'פלוני אלמוני' לא רצה לשאת את רות המואביה לאישה. הוא לא רצה לפגום בזרעו וחשב שאסור לשאת מואביה. אך 'אילם היה מדברי תורה' ולא ידע שכבר הותרו בנות מואב ועמון. 'עמוני אסור, אך לא עמוניה, מואבי ולא מואביה'.
- ב. המדרש השני מספר את סיפור הולדתו של דוד המלך. ישי שהיה גדול הסנהדרין וחשש שמא הוא נולד שלא כדין, והוא עדיין מואבי. ושמה הלימוד 'מואבי ולא מואביה' אינו לכתחילה. כיוון שכך פרש מאשתו. (כדי שלא יוולדו עוד בנים פסולים).
- ג. לאחר שלוש שנים נתאוה לשפחתו המואביה והתנה עימה. 'אם אני מואבי- הרי את משוחררת ומעתה את מואביה, ואם אני יהודי- את עדיין שפחה מואביה, המוגדרת כיהודיה.
- ד. באותו הלילה התחלפו אשת ישי והשפחה (ממש כמו סיפור רחל ולאה) ונולד דוד.
- ה. סיפור זה נשמר בסוד, למשך 28 שנים, וכולם חשבו שדוד הוא בן השפחה.
- ו. כאשר הודיע שמואל שהקב"ה רוצה למשווח את דוד למלך, התגלה הסיפור, אך שאר בני ישי עדיין כעסו. ועל זה נאמר 'אבן מאסו הבונים' – הבן שמאסו אותו הבנים האחרים, היה לראש. אך עד אז דוד חי בהרגשה 'הן בעוון חוללתי וקחטא יחמתני אמי'. וכן 'מונר הוייתי לאמי ונכרי לכני אמי'. דוד הגדיר את עצמו אני עבדך בן אמתך.

אם כן למדנו שאחי דוד לא ראו את הולדתו של דוד בעין יפה. חששו של ישי גדול הדור מפני ההיתר של 'מואבי ולא מואביה' גרמה צער גדול לדוד ולא פחות לאשתו נצבת בת עדיה, שפרשה מבעלה ללא גט שלוש שנים ועוד שמרה על סודה במשך עשרים ושמונה שנה נוספות. רק לאחר שנמשח דוד החלה אמו לשמוח. שמה של אימו של דוד מופיע בגמרא יחד עם שמות נשים נוספות ששמן נעדר מן התנ"ך:

"שם ואמר רב חנן בר רבא אמר רב, אימיה דאברהם - אמתלאי בת פרנבו. אימיה דהמן - אמתלאי בת עורבתא. וסימנין טמא - טמא, טהור - טהור. אימיה דדוד - נצבת בת עדאל שמה. אימיה דשמשון - צלפונית" (בבא בתרא צ"א).

מעבר לפסוקים מתהילים אותם ראינו מקודם, נוכל להבין את היחס לדוד בשני סיפורים נוספים. הראשון, הנסיון של שמואל לאתר את הבן של ישי המיועד למלכות, והשני, היחס של שאול המלך לדוד לאחר הקרב מול גוליית.

"ויאמר ה' אל שמואל עד מתי אתה מתאבל אל שאול ואני מאסתיו ממלך על ישראל מלא קרנך שמן ולך אשליךך אל ישי בית הלחמי כי ראיתי בבניו לי מלך: ויאמר שלום לנבוכ לה' באתי התקדשו וכאתם אתי בנבוכ ויקדש את ישי ואת בניו ויקרא להם לנבוכ ויהי בבואם וירא את אליאב ויאמר אף נגד ה' משיו: ויאמר ה' אל שמואל אל תבט אל מראהו ואל גבה קומתו כי מאסתיהו כי לא אשר יראה האדם כי האדם יראה לעינים וה' יראה ללבב: ויקרא ישי אל אבינדב ויעברהו לפני שמואל ויאמר גם בזה לא בחר ה': ויעבר ישי שמה ויאמר גם בזה לא בחר ה': ויעבר ישי שבעת בניו לפני שמואל ויאמר שמואל אל ישי לא בחר ה' באלה: ויאמר שמואל אל ישי התמו הנערים ויאמר עוד שאר הקטן והנה רעה בצאן ויאמר שמואל אל ישי שלחה וקחנו כי לא נסב עד באו: וישלח ויביאהו והוא אדמוני עם יפה עינים וטוב ראי ויאמר ה' קום משחיהו כי זה הוא: (ג) ויקח שמואל את קרן השמן וימשח אותו בקרב אחיו ותצלח רוח ה' אל דוד מהיום והוא ומעלה ויקם שמואל וילך הרמתי: ורוח ה' סרה מעם שאול ובעתנו רוח רעה מאת ה': יאמר נא אדננו עבדיך לפניך יבקשו איש ידע מגן בכנור והיה בקיות עליך רוח אלהים רעה ונגן בידו וטוב לך: ויען אחד מהנערים ויאמר הנה ראיתי בן לישי בית הלחמי ידע נגן ונבחר חיל ואיש מלחמה ונבון דבר ואיש תאר וה' עמו: וישלח שאול מלאכים אל ישי ויאמר שלחה אלי את דוד בנדך אשר בצאן" (שמואל א', ט"ז)

עיון בפרק זה מגלה שדוד לא הוזמן בכלל אל הסעודה עם שמואל הנביא. ישי מעביר את 'שבעת בניו' לפני שמואל, ומשמע ישי הרגיש אלו כל בניו, ולא ספר בכלל את דוד שהיה 'עבד עם הצאן'. זאת עד ששמואל מזכיר לישי שיש עוד בן. אז קוראים לנער 'הקטן' שהיה באותה העת בן 28-29 שנה! נסו לדמיין כיצד הרגיש דוד כל אותם שנים. בסוף הפרק שורה על שאול רוח רעה והוא מזמין את דוד לנגן לפניו. (ושימו לב שזהו פרק ט"ז). אם כן כיצד נבין את שאלתו של שאול בפרק י"ז: 'בן מי הנער הזה?'

"ויקח דוד את ראש הפלשתי ויבאהו ירושלם ואת בליו שם באהלו: וכראות שאול את דוד יצא לקראת הפלשתי אמר אל אבנר שר הצבא בן מי זה הנער אבנר ויאמר אבנר חי נפשך המלך אם ידעתי: ויאמר המלך שאל אתה בן מי זה העלם: וכשוב דוד מהכות את הפלשתי ויקח אותו אבנר ויבאהו לפני שאול וראש הפלשתי בידו: ויאמר אליו שאול בן מי אתה הנער ויאמר דוד בן עבדיך ישי בית הלחמי" (שמואל א', ט"ז)

פסוקים אלו מתארים את המתרחש לאחר הקרב מול גוליית. תחילה נשים לב לפרט המעניין ביותר. דוד המלך עורף את ראשו של גוליית ומניח אותו בירושלים. לאחר הקרב שואל שאול המלך את אבנר 'מי זה הנער?'. והרי רק כמה פסוקים קודם לכן למדנו שאותו נער היה המנגן האישי של שאול?! אלא שהמדרש שם בפני שאול שאלה אחרת. שאול מבין שאם ל'נער' הזה יש יכולת להאבק מול גוליית ואף להציב את מטרת הניצחון בסימון היעד בירושלים, אז אין כאן סתם 'בן אמה' אלא בן של מישהו מיוחד. 'בן מי הנער'. מהיכן יש לו את העוצמות הללו?

"וכראות שאול את דוד יצא לקראת הפלשתי אמר אל אבנר שר הצבא בן מי זה הנער וגו'. וכי לא היה מכירו? אתמול הוא משלח ואומר לישי, יעמוד נא דוד לפני כי מצא חן בעיני, והכא הוא שואל עליו. אלא, כיון שראה ראש הפלשתי בידו, אמר לאבנר, צא ובדוק מאיזו משפחה הוא. אם מפרץ הוא, מלך הוא. ואם מזרח הוא, שופט הוא. והיה שם דואג האדומי. אמר, אפילו מפרץ הוא, פסול, לא בן רות המואביה הוא. אמר לו אבנר, כבר נתחדשה הלכה, עמוני ולא עמונית, מואבי ולא מואבית. אמר לו, אם כן, מצרי ולא מצרית, אדומי ולא אדומית. האנשים הללו למה נתרחקו, לא על דבר שלא קדמו אתכם בלחם ובמים, היה להם לנשים להוציא. נתעלמה הלכה מאבנר לשעה. אמר לו, אבנר, הלכה נתעלמה ממך, צא ולמד משמואל ובית דינו" (מדרש שמואל כ"ב)

שאל המלך מבין שבייחוס של דוד המלך ישנו סוד מיוחד. דואג מנסה לקטרג עליו שהוא 'מואבי', אך שאול המלך כבר מבין שדוד המלך הוא משהו מיוחד. כיצד היו לדוד המלך את כוחות ותעצומות כאלו, לאחר שנות נידוי כה רבות. הסוד נמצא אצל אימו- ניצבת וסבתא רבה רבה- רות.

אם נעקוב אחר קורות דוד המלך נגלה שמאז לידתו הוא נתקל לא פעם ופעמיים בחומה ובהתנגדות למימוש שאיפותיו. זאת גם ברצון למשש את האחת שאלתי' שלו, לבנות את המקדש. למרות זאת דוד המלך תמיד מתקדם קדימה וחותר אל המטרה. הראשונה ממנה למד היא רות. החל מרצונה להתחבר לעם היהודי - למרות הפצרותיה וטענותיה ההגיוניות של חמותה - שובי אל עמך ואל אלוהיך – וכלה בשאיפות הגדולות שרואה רות בעיניה:

" עיניך בשדה אשר יקצרון, בעז חמא ברוח קודשא דזמינין לנפקא מינה מלכין עלאין שליטין, דאינון עיינין דכלא, כמה דהות תמר, דכתיב בה (בראשית ל"ח) ותשב בפתח עינים, אתישבת בפתחא דנפקין מינה מלכין שליטין עלאין, דאקרון עיינין, כמה דאת אמר (במדבר טו כד) אם מעיני העדה... ובגין כך אמר לה עיניך, אלין מלכין ושליטין דזמינין למיפק מינה. בשדה, מאן שדה, דא ציון וירושלם, דכתיב (מיכה ג יב) ציון שדה תחרש, וכתיב (בראשית כו כז) כריח שדה אשר ברכו ה', דא ירושלם, ועל דא כתיב עיניך בשדה, דאינון עיינין דילה דזמינין למיפק מינה, לא יהון שליטין אלא בשדה. אשר יקצרון, דהא מההוא שדה הוון נקטין כל בני עלמא תורה ונהורא דנהיר, דכתיב (ישעיה ג ב) כי מציון תצא תורה. " (והר חלק ב', ר"ח)

תרגום – 'עיניך בשדה'. בועז ראה ברוח הקודש שעתידין לצאת ממנה מלכים גדולים וקדושים, שהם העיניים לכל, כמה שהיתה תמר שהיתה יושבת 'בפתח עיניים'. התיישבה בפתח שבו עתידין לצאת מלכים שליטים עליונים, שנקראים 'עיניים', כמו שנאמר 'אם מעיני העדה'. ומתוך כך אמר בועז לרות, עתידין לצאת ממך מלכים ושליטים. ומהו 'שדה' זאת ירושלים שנאמר 'ציון שדה תחרש', 'כריח שדה אשר ברכו ה', ואמר לה שאותם מלכים לא יצאו אלא מאותו שדה. ומאותו שדה יקחו כל בני העולם תורה ואור וזה, שנאמר כי מציון תצא תורה.

אם כן בועז ראה שרות צופה למרחוק. היא כבר צופה אל ה'שדה שממנו יצאו מלכים'. אין שדה אלא ירושלים. את זה היא הנחילה לדוד, שהיה בעצמו בעל עיניים. 'עם יפה עינים וטוב ראי'. רות לא זכתה לראות את מימוש החזון, אך זה לא מנע ממנה לחלום. זהו הסוד של משפחת דוד. לשאוף לדבר כבר אם לא תזכה לראות את המטרה הסופית. כך גם אימו נצבת שהיתה אורגת פרוכות למקדש. דוד המלך מתואר בספר דברי הימים בשם 'אלהנן' וכך מתואר הקרב מול גוליית:

"וַתְּהִי עוֹד מִלְחָמָה אֶת פְּלִשְׁתִּים וַיֵּךְ אֶלְחָנָן בֶּן יְעֹר (וַיְעִיר) אֶת לְחָמִי אַחִי גִלְיָת הַגִּתִּי וַעֲץ חֲנִיתוֹ כַּמְנֹר אֲרָגִים: " (דברי הימים א, כ)

עץ חנניתו כמנור אורגים – כאותו עץ עגול שכורכין בו הבגד בשעת האריגה ויונתן תרגם אותו פסוק בשמואל וקטל דוד בן ישי מחי פרוכת בית מקדשא דמבית לחם, ופתרון יעיר כמו יער הלבנון מדה כנגד מדה יבא דוד שאמו אורגת פרוכת לבית המקדש במנור אורגים" (רש"י שם)

אם כן מהו 'מנור האורגים', כלי שמשמששים בו לאריגת הפרוכת. רש"י מלמד אותנו שאימו של דוד היתה אורגת פרוכת לבית המקדש. זאת לא רק מימי דוד או אימו, אלא אף מתקופת בני שלה בן יהודה. הם היו 'בני עבודת הבויז'. בְּנֵי שְׁלָה בֶן יְהוּדָה עָר אֲבִי לְכָה וְלַעֲדָה אֲבִי מְרִשָּׁה וּמְשֻׁפָּחוֹת בֵּית עֲבֹדַת הַבּוֹיִז. מבאר המדרש:

"רבי שמואל בר נחמני פתר בדוד, בני שלה וגו' בית עבודת הבויז זה דוד שהיה עסוק בפרוכת, הדא הוא דכתיב ויך אלחנן בן יעיר אורגים זה דוד" (ילקוט שמעוני על דברי הימים, תתע"ה)

מה מיוחד באריגת פרוכת? מלאכת האריגה הינה תהליך ארוך. טווייה, צביעה ומעל הכל האריגה. כאשר אורגים דבר קטן אין זאת בעיה. אך כאשר אורגים פרוכת הדבר יכול לקחת כמה שנים טובות. יתכן מאוד שהאישה תתחיל, אך לא תסיים. (זאת במיוחד לאור העובדה שעדיף לקחת בנות צעירות טרם ימי נידתן או נשים זקנות, למלאכת האריגה). ניצבת לא רק שהיתה אורגת, אלא 'אורגת פרוכת לבית המקדש'. והרי בית המקדש כלל לא היה קיים בתקופתה? אך דבר זה לא מנע ממנה לעשות את כל ההכנות לקראת בואו. ממנה ללמד דוד. 'שמחתי באומרים לי בית ה' נלך'. ואם לא אזכה, אין זה מונע ממני לעשות כל מה שאני יכול לעשות. מנדים אותי (אחיו), רודפים אחרי (שואל), צוחקים עלי ומזלזלים בי (אשתו מיכל) - אין זה מונע מדוד לסמן את היעד – המקדש!